

ГЕРВІНУСІВ «ШЕКСПІР» В ОЧАХ П. КУЛІША.

В 2 ч. львівського «Світу» за 1882 р. з датою 25 лютого надрукована «Слав'янська Ода» П. Куліша з його підписом (ст. 249—250). Найближче число «Світу» принесло статтю Івана Франка п. з. «Хуторна поезія П. А. Куліша» (ст. 267—273). В межичасі під вражінням одержання рукопису рецензії на «Хуторну поезію» Куліша написав редактор «Світу» Іван Белей лист до Франка. Його рецензію називав Белей дуже доброю, але все таки уважав за потрібне злагодити її «там, де що відноситься до личности Кул(іш)евої, бо, правду сказати, жаль трохи старого». Підкресливши потребу сказати своє слово про погляди Куліша, отже й бажаність рецензії на його «Крашанку», писав далі Белей ось-що: «Посилаю Тобі заразом дві Кул(іш)еві писанини; він конче бажає, щоб помістити про Шекспіра, і навіть заплатив би друк настільки, наскільки би винесло. Щодо поезії, то я б рад був скінчити на «Слав'янській Оді» (котру перепечатало і «Вольное Слово» в цілости),—бо ся нова поезія вже менче виразна, а хто зна, чи не прийшли б ще менче виразні... А щодо Шекспіра, то Ти осуди, чи можна те помістити (розумієсь, без підпису і справивши бесіду більш на галицьку), чи ні, значить, чи воно зашкодило б якнебудь «Світови», коли б це надрукував на кошт д. К(уліш)а, значить, коли б хитро-мудро читачі «Світа» мали «Світ» о оден аркуш обширнійший. К(уліш) рад би, як бачу, з «Світа» зробити ніби свій орган і давати на него гроші, але Ти певно об тім пересвідчений, що я (я знов переко-наний, що й Ти) на теє не пристаємо. Лучше перервати, як буде того конче треба, а не випускати з рук і не запропашувати програму. Я би о тім і не писав, але К(уліш) був так наївний, що мені при людях, Грабовичу і Барв(інськ)ім, в друкарні Тов. ім. Шевченка робив таку пропозицію: «Я Вам

буду давати—каже—60 флог. місячно (коли Ви не маєте грошей на видавництво), а Ви будете писати, як я Вам скажу, бо, звісно, на чийм візку їдеш, того пісню співай. А коли Вам—каже—по 2, 3-х ин-рах не схочесь мою пісню співати, то міні скажете, а я гроші схочаю до кішені, буде куди їх втурити!» Я, признаюсь Тобі, навіть не знав що на тее відповісти, бо мене пропозиція до крихти змішала! Невжеж так можна! неvilleж так буває! Погано! Впрочім по виході 15 Нра «Світа», як К(улі)ш прочитає критику на Хут. Поезію, буде від нас відхрещуватись, як від «чертика». Ну, що ж, годі!»¹⁾

Згадана в листі Белея до Франка Кулішева «писанина» про Шекспіра це без сумніву та стаття Куліша, що про її автограф згадав Франко, пишучи про «Шекспірів фонд» у передмові до Кулішевого перекладу Шекспірової «Міри за міру». Закінчивши свою редакційну працю над Кулішевими перекладами Шекспірових драм, Франко стверджував із чистим сумнінням, що які ні були б у деталях хиби його редакційної роботи, «все таки воно ліпше, що Кулішеві переклади Шекспірових драм вийшли в такім одязі, ніж коли б були вийшли зовсім голі, так, як перші три, що їх опублікував сам Куліш», і тут додав ось-яку примітку: «Завважу, що й Куліш почував потребу якихось пояснюючих студій до Шекспірових драм, але, необзнайомлений зовсім із відповідною літературою, взяв був до рук застарілу тепер книжку Гервінуса і переклав із неї одну частину, на оказ, «Як велико цінують Німці Шекспіра». Рукопис Кулішевого перекладу сього уступу з його увагами мається в моїх руках»²⁾. Згаданий Кулішів рукопис увійшов разом із автографом «Слав'янської Оди» в зшиток архіву Франка ч. 208 в Бібліотеці Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

Час написання рукопису не зазначений, але його визначають менше-більше такі згадки в листах Куліша до Івана Пулюя й Олександра Барвінського. Вже свій лист до Івана Пулюя, писаний з Мотронівки 8 квітня (27 березня) 1881 р., закінчив Куліш ось-якими словами захоплення: «Маю і всього Гервінуса німецького. Що за розумна критика!»³⁾ Правдоподібно, Куліш набув четверте видання знаменитого на свій

¹⁾ З життя й діяльності Івана Франка в pp. 1881—1884. (Його листи до Івана Белея). (Культура, Львів, 1925, лютець, ст. 57).

²⁾ У і л. Ш е к с п і р. Міра за міру. Львів, 1902, ст. XXI—XXII.

³⁾ К. С т у д и н с ь к и й. Листування П. Куліша з Ів. Пулюєм. (Збірник Філологічної Секції Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXII, в. 2, ст. 55).

не така була б шкода, як упадок періодичного видання. Так як у Галичині цураються фонетики, так само цураються в нас етимології в правописі.

«Тим я зосмілююсь благати Вас: якби ні круто приходилось Товариству в його грошових справах, упросіте його, щоб воно, навіть само позичаючи для себе грошей, уділяло з них на підмогу «Світові» не менше 60 гульденів щомісяця, і се чинило аж поти, поки «Світ» не обіпреться на свою пренумерацію. Сим благородним дбаннєм про український орган Товариство імени Шевченка забезпечить собі й надалі спочуття таких людей на Україні, як достойна послідователька Ганни Гулевичівни.» ¹⁾

Прохання Куліша доказувало тільки, що він не орієнтувався в галицьких справах. «Світ» із соціалістичними думками не міг рахувати на ніяку підмогу Товариства ім. Шевченка з народовецькою управою, навіть якби воно мало гроші. А в тім проти диктування Куліша «Світові» був не тільки Белей, але й Франко, що писав ось-що до Белей: «Я, бачиться, забув тобі минушого разу написати, що на пропозицію Куліша—зробити Світ его органом і я не пристаю, але коли б він хотів видавати свій окремий орган, я радо ладив би для него повісті, вірші і взагалі такі річі, де я би не потребував кривити своєї думки, а він міг би надрукувати.» ²⁾

Співробітництво Куліша в «Світі» увірвалося на надрукуванні його «Слав'янської Оди». Його витягу з Гервінуса не надрукував «Світ». Не увійшла стаття Куліша й у шоститомове видання його писань у Львові під редакцією Юліана Романчука, тому й друкується ось-тут як вислів Кулішевого захоплення твором Гервінуса про Шекспіра й самим Шекспіром, у правописі автографу. Що стаття дійсно призначувалася для «Світу», на це вказує написаний олівцем вгорі, знизу й по боках першої сторінки рукопису такий лист Куліша до редакції «Світу»:

«Оце Вам, Добродію ласкавий, початок праці, котру, може Ви схочете самі вести далій (я бо не маю на се часу). Може воно й не годиця для «Світу», то прошу мені вернути. Коли ж знадобиця, то поправте з ласки своєї, які схочете, вирази: бо один ум добре, а два уми ще лучче. Тільки дозвольте міні

¹⁾ К. Студинський. Слідами Куліша, VII. Лист П. Куліша до дра Корнила Сушкевича (28 III 1882 р.) (Записки Наук. Товар. ім. Шевченка, т. CXLVIII, ст. 297).

²⁾ Культура, 1925, лютий, ст. 58.

час чотиритомового твору Георга Готтфріда Гервінуса про Шекспіра, з 1872 р. А в листі до Олександра Барвінського з 7 вересня (26 серпня) того самого року писав між іншим Куліш: «Що таке в моїх очах Шекспір, прочитайте на початку двохтомової книги Гервінуса: S(c)hak[e]-speare. Може я, замість епілога до 1-го тома, додам витяг із цієї, як німці пишуть, вікопомної праці (des verewigten Verfassers)» ¹⁾.

Та познайомившись із Белеєм, Куліш задумав дати згаданий витяг до «Світу». В листі з 11 січня 1882 (30 грудня 1881) писав Куліш до Пулюя, що зайшовши з жінкою до друкарні Товариства ім. Шевченка, «застигли там Володаря Барвінського і редактора «Світа». Познайомились і пренумерували і на «Діло» і на «Світ» ²⁾. У листі з 11 березня 1882 р. повідомляв Пулюя, що «Слав'янську Оду печатає Белей у Світі і хутко випустить», та висловляв бажання, щоб «хто з німців переложив хорошим віршем та й напечатав хоть би і в Бісмарковій газеті» ³⁾. Однак незабаром із деякою гіркістю згадав Куліш у листі до Пулюя ось-що: «До Белея, як він нездужав, я зайшов, він мене дякував, а бути в мене не був». ⁴⁾.

Грошова підмога Куліша «Світові» мала наступити коштом Товариства ім. Шевченка, як можна здогадуватися, порівнявши відповідні слова з вищенаведеного вривку листу Белея до Франка з таким проханням, з яким звернувся Куліш 28 березня 1882 р. до голови Товариства ім. Шевченка Корнила Сускевича:

«Сьогодні Редактор «Світу», д. Белей, сказав міні, що мусить зупинити свій журнал через грошеву неспромогу.

«Хіба ж Товариство імені Шевченка не дає вам ніякої заемоги?» спитав я.

«— Ні,—відказав міні д. Белей—воно допомагає Зорю.

«Дозвольте міні, Високоповажний Добродію, яко землякові другої Ганні Гулевичівни і представителеві України в ві Львові, шановливо просити Вас: із'ясуйте, спасибі Вам, у Вашій Товариській Раді, що і для самої Пані Милорадовички і для всієї одинаково з нею мислячої України було б се вельми гірко, коли б єдиний орган, маючий наше обличчя, зник у Галичині перед очима в почитателів Шевченкового імені. Бо коли б найкраща книга не появилася на світі, се

¹⁾ О. Л. Барвінський. Спомини з мого життя. Перша частина. Львів, 1912, ст. 306.

²⁾ Збірник Філол. Секції, т. XXII, в. 2, ст. 59.

³⁾ Там само, ст. 63.

⁴⁾ Там само, ст. 66.

в коректурі переправляти, що міні тогді здасця крашчим.— Піклуюсь я тут про свій переклад Шекспира, та не вважаю чужим нічого в пресі червоноруській. Так би годилось и червонорусцям дивитись на нашу українську пресу.—Ще *conditio sine qua non*: правопись нехай буде моя, щоб чоловікові не ходити в чужій одежі.—Я не підписався під сим артикулом. Нехай лучче думають, що се написав хтось инший. Коли ж думаєте, що треба міні підписатись, то й напечатайте: П. К.».

Ось текст досі недрукованої статті Куліша з обсягу західноєвропейської літератури:

ЯК ВЕЛИКО ЦІНЮЮТЬ ШЕКСПИРА НІМЦІ ¹⁾.

Знаний по всьому науковому світові Кгервінус зве ті години щасливими, котрі він оддавав на штудування Шекспирових творів, а вияснюючи сі твори, здобувся, каже, я втіхи найвищої.

Кому е час и нагода бесідувати з Кгервінусом про Шекспира широко, нехай той кладе перед собою два товсті томи ёго книги, котру вже видано не раз та й не два в Німещині. Любителям рідного слова, розкиданим по далеких од столиць українх, подаємо тут верховітні мислі *des verewigten Verfassers*, як величають Кгервінуса Німці.

Шукаючи, пише Кгервінус, таких духовних солодошів, котрі б и вгонобляли нас найкраще и не млявили нас до діяльності зовнішньої, не знайдемо джерела достатнійшого над сего поета. Чарами своєї фантазії ввоплочує він идеали молодшів, и надить сим до себе юність, а здоровим розумом своїм и спілими своїми міркуваннями подає й дорослому духові пишу неистошиму.

Шекспир гартує й загострює смак наш до житні реальної и діяльної в найширшій сенсі слова, и тут же возносить нас над її тісними межами, щоб созерцали ми блага вічні. Навчає нас и любити мир, и вважати ёго за ні за що; навчає обладати миром и не дбати про него.

Задля таких Шекспирових прикмет робимось ми байдужними до инших творів поzzії: бо він вознаграждає нас сторицею за те, що ми в них залишаємо. Німців сей чужий поет угоноблює так велико, що вони почали сумнитись в достоїнствах великих поетів національних. У молодій кгерманській школі,

¹⁾ Назва її «S[c]hakspeare».

як се всі знають, панує мессянська віра, що прийде колись у мир другий Шекспир, уже німецький, и заломить своїм драмуванням Кгета й Шиллера.

Поки ж ся віра справдиця, говорить Кгервинус, поки зъявиця новий Шекспир на заміну старого, ми бідкаємось практичнєю школою духа, и не пошкодить воно нам на порозі нової політичнєї жизни, як утвердиця и розпросториця сей поворот смаку, та як заходимось ми наново піклуватись, щоб старий Шекспир нам усвоївся, хоть би черес се ще й більш довелось нам занедбати наших рідних поетів.

Було б також корисно и для нашої духовної жизни, добавляє Кгервинус, колиб, и єго знаменитий сучасник Бекон воскреснув заздалегідь, щоб удержати нашу идеалистичну філософію у рівновазі. Обидва бо вони, и поет и філософ, глибоко прозирали в историю и політику свого народу, обидва досягли великої високости духовної, та й стоять на нерухомому кгрунті реального світу. Здоровий дух їх покрєпляє й отверєжує людські розуми: бо своїми идеальними и відлученими чи абстрактними образами того тільки й допевняюця, щоб заздалегодити людей до такої жизни, яка вона е справді,—до такої, яку політика, у всіх своїх справах, поставила собі єдиною метою.

Нехай не думає хто небудь сліпуючи або туманіуючи, що такий й поет и такий й філософ проявились між таким народом через якийся простий случай. Той самий народний дух, той самий практичний, діловий, житейський розум, що создав и се государство и сю народню свободу, той же самий дух чи розум породив и сю премудру поезію, и сю повну досвіду філософію. Наші німецькі предки, каже Кгервинус, виселившись колись між Британ, показали всьму світу, як треба строїти практичну жизнь. Оце ж ми, набіраючись у їх потомства смаку до такої здорової роботи духа, спітимемо нехибно и в їх спасенній кебеті до практики.

Постичні красоти и розумова високість у Шекспирових творах давно вже стали явні для більшости письменників. Отже й тепер ще знайдеця много таких, котрі слухатимуть зумляючись, як їм сказати, що сей поет стояв и на великій високості моральній. Сю бо високість заслоняв од нас у єго творах изовні всякий дрібязок творива, мов якою корою. Проникнувши за сю заслону, позирнувши попід сією зовнішнєю корою, зуздriamo й тут у Шекспира таку колоссальну величність, як и з інших єго боків; да тільки се одкриттє вельми здивує многих людей нашого часу, котрі привикли думати,

що духовної високости не досягти чоловікові без вольнодумства и вольнозвичайности.

Хто знає добре Шекспира и, штудувавши ёго, широко обіймав историю поезії, ті дають ёму серед нового драмування таке саме місце, яке займає Гомер у в епосі. Та в поетичному величчі ще не все ёго взяттє, не вся ще ёго творчівська зацінність. Шекспирові твори часто звали мирською Библиєю. Джонсон говорив, що по Шекспировим картинам навіть пустинник зумів би складати ціну світовим справам. А скільки раз було сказано, що увесь світ, увесь людський рід виден у ёго творах, як у зеркалі! И се все не перехиблені фрази: се розумна критика, опперта на міцні підвалини. У творах ёго духа чоловіцтво виявилось не самими тільки типичними характерами, як се вбачаємо в драмуванні античним. Він дав нам за зирнути у всі зустоїни внутреннєї духовнєї жизни индивидумів, у побут кожного згромадження и стану, у кожен розділень семейної и осібної жизни громадської, політичнєї, историчнєї. Він нас уводить у побут кгрецького й римського вельможества, речи посполитої и монархії, в миеолокгичний мир кгальских и британцьких туземців, у казковий, многоприлюдній мир романтичнєго среднєвікового рицарства, на конець и в блишшу до нас область отечественної своєї истории середніх и нових віків.

Над усіма сими епохами, над усіма різнообразними стосунками пост наш стоїть високо перевагою свого погляду и розуміння. Стоїть він вишше усякого передсуду и духа партій, вишше свого народу и свого часу, и такий виявлює з разу здороводум, таку правду розсуду в ділах искуства, норівів, політики и релікгії, що здаецця, ніби він жив у блишший до нас, у дospelий вік. Малюючи спільнолюдні и поділкові зустоїни внутреннєї и зовнішнєї жизни, виявлює таку премудрість и таке знання людзького серця, що с сєго боку робицця для нас неопровержимим авторитетом, великим наставником. Свій погляд на жизнь вичерпав Шекспир ис такої повні зовнішнєго досвіду и просвітлив ёго в горні такої багатої жизни внутреннєї, що ёго можна нам обрати своїм руководителем на дорозі жизни, прекладаючи над усіх инших писателів.

Як заходить нашого часу мова про поетичне читання, охочі до читання люде зараз думають про свої фантазмові лакгоминки, про ті довгелезні та рідколисті романи, що ними вбивають время, проганяють скуку, або задовольняють привычку, котру вселила в нас нагто багата німецька литература. З людей поважних ніхто не радуецця сій розумовій алч-

ності и прожерності: бо знає и всегда памятає старинне, дороге правило: Хто хоче себе образувати, нехай читає немногі твори, та хороші, и перечитує як мога частійш.

Се правило ні на чому не дасть стілько користи, як на Шекспирові: він бо по всяк час для нас новий, и нікого ще ні разу не переситив. Шекспира не тільки можна, а мусимо перечитувати, та ще с такою увагою, до якої з'учено нас по школах на древніх класиках: ато не дійдемо до зерна, не проб'ємось и криз шолупайку.

Молоді читателі Шекспира певно знають з досвіду, що тільки силкуючись можна опанувати содержание, сюжет, дію Шекспирових піес: бо, прочитавши один, навіть и не один раз його піесу, по якимся часі можна забути її розклад. Дотіль читатель стоятиме оддалеки Шекспирових творів, дотіль не можна сказати, що він їх зрозумів; а щоб до них наблизитись, треба працювати над ними довгий час чесно и пильно.

Сього дознав на собі не тільки кожен, хто штудував Шекспира сам собою: сього дознав цілий світ. До трьох сот літ уже трудяця мислячі голови над розглядом у сему поеті. Не покладаючи рук, працюють вони в його творах, мов у шахтах, щоб добути весь благородний метал, котрого в цих творах повно, и ті, що виявили тут найбільше пильнування, признавались накінець из усією скромністю, що вичерпали тільки одну гілля сього багатого рудояву. Тільки через два століття явились у Нгерманії люде, що вперве признали достоїнство и внутренню цінність Шекспира, що очистили сей ясний, благородний образ од передсудної ржи, котра так довго вкривала його.

Чого ж воно так сталось? Того, найперше, що Шекспир був проявом не звичайним: бо тільки звичайне, повсяденне розуміють люде хутко, не помиляючись и не заблуджуючись; а в друге того, що така була исторична доля Британської нації, котру ми знаємо всі, з її антинароднім літературнім смаком, з її благочестиво-поважною реакцією сценичному искусству, з її пуританською революцією и з наслідком сієї революції—підпляннєм британської музи музі французькій.

Ба ще и в XVIII му столітті сами коментаторі Шекспира працювали під пануванням французького смаку, котрого законодателем був Вольтер. У передньому слові до своєї трагедії «Семирамида» Вольтер виявив таку гадку, що природа злила в Шекспирі до купи все, що єсть великого и найвишшого, и все, що єсть низького и гидкого в дикому буянні духа. Він узиває «Гамлета» дикою, варварскою піесою, якої не винесла б

у Франції й Італії найнишша чернь. Вона ёму здавалась мало не плодом п'яного дикаря. От який давав суд естетичний недо-розум про величайший прояв нової поезії; та ба! сей недо-розум був оракулом свого віку. Чого можна було ждати від коментаторів, коли и сам гостророзумний Варбуртон об'явив Албионцям своїм, що він такими писателями, як Шекспир, займавсь колись у молодості, перегортуючи їх задля опо-чинку між працями поважними?

Починаючи ш часів Джонсона, вони насилу встигли зро-бити дивні Шекспирові твори догідночитальними, и ледьві здоліли приступити до естетичного цінування їх мови и самих предметів, котрі вони зображають. Як подивитись на сі великі праці в їх огулі, то виявиця, що вони, так сказати, наново показали Британському народові краси ёго поета. И Британи не переставали приймати залюбки нові, все більші та більші видання Шекспира. Тільки ж бо коментаторі все таки зістались при своїм полурозумінні поета. Як Вольтер серед завзятої Франції, так вони серед веселого Альбиона свого не зміркували недоладности такої думки: що в одному чоловікові мистились—и крайня дикість творчества, и най-благородніша високість ёго.

Первий оцінував Шекспира по достоїнству Лессінг. Одно місце в ёго Драматуркгі, де він говорить про Ромео та Джуль-етту, виявлює вельми виразно, що він розумів Шекспирові пієси в їх внутренній сущності, та ще и с тією беспередсуд-ністю, з якою создавав їх поэт. Смілий у своїм праведнім смаку, Лессінг указав читателям на Виландів переклад бри-танського драматуркга, котрого рідко хто й знав у Німе-щині. Ще незадовго перет тим Німці рівняли Шекспира до якогось Кґрифуса, аж ось Лессінг починає доводити, що великий драматуркґ задовольнює всі вишші вимагання Ари-стотеля. Британські видавателі та коментаторі Шекспира ще підлягали кормизі французького смаку, а Лессінг ниспро-вергав уже критичній вирок Вольтера и псований смак Фран-цуза. Дух часу за малу хвилину перемінився так, що Німці стали сміятись и(з) фалшивої величности французької трагедії, так само як сміялись колись Французи з британської дикости.

Слідом за тим, як Лессінг провозгласив у Німещині имя британського поета, явивсь переклад Эшенбургга и зробив становчий переворот смаку в молодих німецьких драматур-кґів. Щоб восстановити рівновагу в критичнім погляді на иску-ство, усі стали в різьке противоріччє с переборщеною фран-цузькою пристойністю. Кружок Кґета між стразбурською

молодіжжю любив розмовляти мовою Шекспіровою, його жартами, острокидами, каламбурами, писав його тоном, по його смаку. Усе чисто німецьке, грубовате, повноваге, сурове, голе, та натуральне ся поетичня молодіж прекладала над підрумянене и вигладжене по французькі. Вбачали Німці в Шекспірі щось рідне своїй німецькій природі, чули себе в нього мов дома, мов у свого Ганса Сакса.¹⁾

Тільки ж се вникання в життєнну суть Шекспіра, се вводу-шевлення його поезією, се воссозданне його образів и виразів, на приклад, у молодих творах Шиллера и Кґета, приводило до иншого, глибшого розуміння Шекспіра, ніж в Англії. Перевеличення и каррикатуристь, з упливом часу, згладжувались в поглядах сих людей, котрі були однаково обдаровані и творчим и критичним талантом, и почали вони штудувати Шекспіра зовсім з иншого боку, ніж британські критики. Образ поета почав у перше виступати в природній простоті и правді. У «Вільгельмі Мейстері» Кґете представив ту характеристику «Гамлета», котра служить мов би ключем до всіх творів поета. Залишив він тут без уваги подробиці и відособлені красоти. Огульне вияснив з огулу. Указав душу сих зовнішніх членів, и те, як вона создала и спорудила сей твір бессмертний.

Шекспір, коли так можна висловитись, колихав у колисці німецьку драматичну поезію минувшого століття. Він восприймав її од купелі. И за сю безцінну послугу воскресаючого поета Німещина заплатила йому мало не такою ж великою послугою. Тільки в Німещині сталося зовсім навпаки тому, що робилось у в Альбіоні XVIII століття. Німецькі писателі не коментували поета: не ставало в них на се ні материялу ні покликання. Вони його перекладали. И коли в Британ знаходимо ряд коментарів и видань, то у Німців бачимо, почавши з Виланда и Ешенбургга та й до Шлегеля, Фосса и новіших, велику лічбу нових перекладів, котрі публіка вітає вельми уважно. Коли в Британ примітки, так сказати, заслонують текст, то німецькі переклачки давали своїм читателям один текст, без усяких приміток,—и се звичило Німців зовсім до иншого способу читання Шекспіра. Тим часом, як Британам трудно було одриватись од вилучених уступів и виразів, Німці, не зупиняючись на коментарях, читали швидко поспіль. Не дбаючи про подробици вони залишали

¹⁾ Се був найкращий з німецьких миннезінгерів. Родивсь 1494, а вмер 1576 року. Ремеслом був швець, из великим талантом, поет реформації. (При «миннезінгерів» зазначено олівцем рукою, здається, Івана Белея: «не миннезінгер, а майстерзінгер! М. В.

багацько фарб, та за те могли наслаждатись більше цілим, чи огулом. Найбільш прислужився тут переклад Шлегелів, котрому дивуюцца й сами Британи. Ся праця приносить велику честь и восприемчивій натурі німецькій и гнучкості німецької мови, и смаку й талантові перекладаччика. Більш ніж чия б ні була инша праця над Шекспиром, сей переклад зробив Шекспира своїм у Німеччині. Дивованне Шекспиром дійшло на кінець до повні своєї високости; тільки ж се можна сказати більш про Кгерманію, ніж про Британію. В Кгерманії по истині сталося те, що писав про Шекспирові твори сучасник його Леонард Дикге: «Житиме він вічно юним у своїх творах. Настане такий час, що ради них нехтуватимуть усім новим, вважатимуть за виродок усе, що втворено не Шекспиром. Тоді воскресне кожний стих його творів, и воскресить ис собою поета.»

Велика прихильність Кгерманії до штудування и усвоєння собі Шекспира перекинулась на початку нашого століття и в Британію. Як видав Натан Дрек 1817-го року просторе діло про Шекспира и його время, обожання поета було вже и в його рідній країні спільним. Про естетичні вимогання Дрек дбав мало. Він більш усього працював над зображенням Шекспирового віку, и його картина певно задовольнить дослідника древности. Трохи раніше Дрека Кольридж заходивсь, зовсім на інших основинах, коло штудування й зображення Шекспира. Року 1813 читав він публічні лекції про Шекспира, зовсім так як писав Шлегель. Він первий з Британ измірав достоїнства національного поета праведною и достойною його мірою. Він увормивсь против того французького погляду, що ніби то в Шекспірі проявився тільки природній самокетямний кгеній, що ніби то він зробився бессмертним, нечавивши того и не допевнявшись. Кольридж праведно твердить, що в Шекспірі дар суждення такий же великий, як и дар безпосереднього творчества; що Шекспир—не капризна игра природи, и що так звана неправильність його творів есть тільки сповидність педантів. Кольридж виявив ще сміле для Британії того часу суждення, що не одно тільки блищання подробиць у Шекспира становить його величчє. Він сміло встав на той передсуд, буцім би тільки се блищання и заслоняє и винупляє безобразність огулу. Він говорив, що в Шекспірі поэтичняя форма цілого так же само дивна, як и ті матерьяли с котрих її зоткано, и що зиждуший розум поета такий же великий, як и природний його кгеній. Він (а за ним Кампбель и множество інших гарячих поклонників Шекспира) не допускав и самого порівнювання його з иншими поетами. У нього.

Шекспир так високо стоїть над усіма поетами, що його можна порівнювати тільки—з Шекспиром.

У новіше время в Британії постав далеко ще більший и ширше розпросторений інтерес до Шекспира. Та от що в високій степені характерично, що сей інтерес прямує, як и в XVIII му столітті, більш усього до материяльної, предметної сторони його творів. Кольер, вірний послідователь Кольриджа, дивуюця поетові так само, як и Кольридж. Його досліди про британську сцену и літературу освітили зовсім новим світом и жизнь Шекспира и його відношення до сучасників. От же від естетичної не перейшов и він до всесторонньої оцінки Шекспира.

Тим же то, шукаючи взорового вияснення піс Шекспирових, читатель усе таки обертаєця до Кгета и його вияснення «Гамлета». Сьому предивному творові драмовання Шекспирового судилося зробитись середоточчєм, на котрому перехрещувались найбільші противоріччя критики. Се була поворотна точка, с котрої почалась нова оцінка Шекспира. Платячи данину своєму вікові, що не вийшов ище с підданства в чепурних Корнелів та Расинів, Вольтер бачив у «Гамлеті» тільки купу неповязаних міз себе, заплутаних и диких сцен. Явився Кгете, и сей мнимий хаос зразу оказався гармоничним: на вдивовижу доладним. Кгете указав повязь, котра єдинить поріжнені, як здавалось, сцени и характери; виявив проведєну по всій пісї мисль, котру доповнює кожна сцена, кожна дієва особа. Усе, що здавалось химерністю в характерах, вияснилось; усяка подробиця, яка б ні була вона чудна, оправдилась; кожна, с поверховного погляду, случайна роля або дія, кожний чудний епізод показали свою нерозлучиму повязь ис цілим. Се вияснення покрепило те, що промовив Кольридж, а именно, що форма и будівля Шекспирових піс у такій же степені чудовно художественні, у якій ославлено їх варварськими. Докази сього були такі поразительні й нові, що навіть сам Кгете вважав потрібним противопоставити їм звиклі возраження коментаторів. Усі так уже привикли вбачати в Шекспирі тільки необразованого сина природи, вихованого самими музами, що здуміли, як їм зразу сказано, що в його творах треба шукати правильної, обдуманой, художественної основи, котра виявлює в нєму мало не такого ж спокійного, основинного мислителя, як и природного кгенія.

Тут ми зупинимось. Буде з нас, поки що, сих верховітніх виписок из широкославного критичного Кгервинусового твору. Навпослі подамо з нєго ще виписки про кожду с піс у в осібности.
